

*Knjigo posvečam profesorju francoščine
Petru Martincu,
nepozabnemu pedagogu
in
dolgoletnemu ravnatelju
Slovenske gimnazije v Kopru,
ob trideseti obletnici njegove smrti.*

SILVANO PRODAN

Silvano Prodan

IGRA
NAKLJUČIJ

ZALOŽNIŠTVO JUTRO

Avtorjev predgovor

Prizadetost obeh rok v rudniški nesreči je botrovala sklepu partizanskega poveljstva v Buzetu, da je postal moj oče med vojno terenski aktivist, ki je partizanom dobavljal razno opremo, zlasti pa sol. Njegova podedovana bistrournost pa je povojno partijsko organizacijo prepričala, da ga je delegirala za predsednika Krajevnega ljudskega odbora v Sv. Luciji.

Neposredno po osvoboditvi je v Sv. Lucijo prišel tudi prizadevni učitelj Mirko Čok, ki je očeta prepričal, da avtorja prepíše iz italijanske srednje šole v novo Slovensko gimnazijo v Portorožu.

»Kako?« se je začudil oče. »Saj ne zna slovensko.« »Nič zato!« je bil vztrajen učitelj Mirko. »Sam ga bom toliko naučil, da bo lahko opravil sprejemni izpit.«

Učitelj Čok je bil mož besede. V juliju in avgustu 1947. leta je podpisnemu dvakrat tedensko popravljaj slovensko izgovarjavo, spregatev in sklanjatev. Na sprejemnem izpitu vseeno nisem razumel pisne naloge iz matematike. Ko mi jo je uvidevna profesorica Vida Meula prevedla v italijanščino, sem jo z lahkoto rešil in tako izpit uspešno opravil.

Naključje je hotelo, da sem bil v razredu s Tržačanko Lidijo Zalašček. Z njo sva ostala sošolca celih osem gimnazijskih let. V tem času sem spoznal tudi njeno mamo Almo, izredno žensko, partizanko-prvoborko, katere del življenjske poti sem po njenih lastnoročnih zapiskih strnil v prvem poglavju te knjige.

Drugo, tretje in četrto poglavje predstavljajo nadaljevanje oziroma dopolnitev opisanih dogodkov v knjigi Istra vsepovsod, pred in po preselitvi naše družine v Sv. Lucijo pri Portorožu.

Naključje? Lahko bi v tem primeru rekel, da je celo usoda botrovala dejstvu, da sem med opravljanjem dolžnosti v informativni službi sed-

mega kongresa Zveze komunistov spoznal svojo življenjsko sopotnico, s katero, kljub številnim nepomembnim nesoglasjem, vztrajava v zakonu že pol stoletja. To ključno srečanje v življenju sem opisal v šestem poglavju.

1950. leta nisem bil sprejet v Letalsko akademijo v Beogradu, ker na desno oko slabše vidim. Zato sem nadaljeval šolanje na Slovenski gimnaziji v Kopru. Ravnatelj in profesor Martinc nas je tako dobro naučil francosko, da sem lahko pozneje zaključil četrti letnik fakultete v Nancyju, eno leto izpopolnjeval svoje urbanistično znanje v Parizu in bil vključen v slovensko gospodarsko misijo na Madagaskarju. S tem povezane dogodke sem opisal v sedmem, osmem in enajstem poglavju.

Ponovno se moram zahvaliti naključju, da sem na začetku delovne dobe spet srečal izrednega človeka, partizana-prvoborca Črta Špacapana. S svojim dobrohotnim optimizmom in odločnostjo me je prepričal, da sem pogumno stopal po zanimivi in pestri poti urbanističnega in investicijskega načrtovanja. Nekatere utrinke s te poti sem opisal v osmem poglavju.

Še en prvoborec in partizanski komandant je obogatil mojo poklicno pot. To je bil univerzitetni profesor, diplomirani inženir arhitekt Edo Mihevc. Njegovi načrti, ki jih je osebno pomagal uresničevati, dajejo pečat vsem trem občinam: Kopru, Izoli in Piranu, še posebej turističnemu kompleksu Portoroža. Sodelovanje z njim sem opisal v devetem poglavju.

Hvaležen sem življenju za vsa naključja, ki so me obogatila in osrečila

Predanost ideji

Kotlarski mojster v Ladjedelnici sv. Marka je 29. maja 1915 doma prebiral slovenski časopis *Edinost*. Ustanovljen že davnega 8. januarja 1876. leta je izhajal že devetintrideset let kot glasnik obstanka slovenskega življa na Tržaškem in širšem Primorskem. Časopis je svojega bralca nenehno spodbujal k spoštovanju samega sebe, zavednosti svoje vrednosti in k ponosu na zgodovino vsega slovenstva.

Ko se je žena Justina že v devetem mesecu nosečnosti vrnila s praznim košem zelenjave, ki jo je prodajala na bližnjem Trgu sv. Jakoba, ji je na zadnji strani časopisa prebral napoved, da bodo rojeni pod znakom dvojčkov trdnega in odločnega značaja, po srcu izredno dobri do vseh, poznanih in nepoznanih, ter bodo doživeli iskreno, a ne dolgotrajno ljubezen s povsod prisotno nepredvidljivostjo življenja.

Istega dne proti večeru je tridesetletna Justina s svojim značilnim optimističnim nasmehom, visokim čelom in z vselej dobrohotnimi očmi začutila prve, že kar močne, popadke, ki so naznanjali, da želi novo slovensko bitje čim prej na svetlo. Mož je takoj stekel dve ulici naprej po babico, ki je bila na srečo doma. Urno se je preoblekla, zagrabila vedno pripravljeno torbo z vsem potrebnim ter s pospešenim korakom stopila s Kuretom do številke 31 v Ulici Della Guardia, kjer so Kuretovi stanovali. Babica je dobro poznala stanovanje Kuretovih v petem nadstropju mogočne palače, saj je pred tem že dvakrat prihitela na pomoč Justini, prvič 1911. leta pri rojstvu sina Orlanda in nato 1913. leta pri rojstvu hčere Marčele.

Babica je nosečnico vprašala, kako pogosti in močni so popadki ter če je začutila, da bi se ji po stegnih kaj izcedilo. Ker so popadki postajali vse pogostejši in močnejši, izcedka pa ni bilo, je babica naročila zavretje velikega lonca vode in obilo že pripravljenih bombažnih plen. Porod je

bil razmeroma hiter, in ko je deklica prvič zajokala, je babica poznavalsko ugotovila, da bo imela visoko čelo in odločen značaj kot njena mama.

Justina se je z možem dogovorila, da bodo deklico krstili za Almo. Že tretji dan po porodu je morala v družini s tremi otroki poskrbeti ne samo za hišni red, marveč tudi za preživetje v vojnem času. Zato je, ne meneč se za vsakodnevno grmenje topov, hodila k svojim v Trebče. Domači so ji napolnili koš z zelenjavo, ki si ga je naložila na glavo, ter se nato s sinom Orlandom peš napotila do postaje openskega tramvaja. S tramvajem sta se peljala do današnjega Trga Oberdan in nato zopet pešočila do zelenjavnega trga Ponterosso, kjer je imela Justina svojo prodajno mizo, oziroma desko na dveh lesenih stojalih.

Mala Alma se je ob nenehni mamini skrbi kljub vojnemu pomanjkanju razvijala v krepko, trmasto, a nezahtevno deklico. Po koncu prve svetovne vojne 1918. leta je družina Kuret doživela prihod italijanske vojske in obljubo novih oblastnikov, da bodo spoštovali tržaške Slovence enako kot svoje sonarodnjake in poskrbeli tudi za njihove šole in druge ustanove. Namesto tega je komaj petletna Alma z družino delila družinsko razočaranje ob fašističnem požigu impozantnega slovenskega Narodnega doma, prav v letu, ko je njena mama rodila sestrico Miro.

V letu 1921, ko je mama Justina rodila četrto hčer Lidijo, je Alma stopila v prvi razred slovenske Ciril-Methodove osnovne šole pri Sv. Jakobu. Alma je bila v šoli pridna učenka. Ni se pa pustila imeti za norca niti starejšim in močnejšim sošolkam, pa tudi sošolcem ne. Vedno je našla bodisi metlo ali položno ravnilo in z njim zapretila vsakomur, ki jo je hotel kakorkoli omalovaževati. 1924. leta je devetletna Alma že lahko prisostvovala rojstvu drugega brata, Borisa, zadnjega od šestih otrok Antona in Justine Kuret.

Ob prvih znakih svetovne gospodarske krize poleti 1928. leta in v slabih gmotnih razmerah šestčlanske družine sta se zakonca Kuret odločila, da trinajstletno Almo kljub uspešno zaključenemu sedmemu razredu osnovne šole dajo v uk v knjigoveznicu E. Edmondi v Ulici Valdirivo, v bližino pred osmimi leti požganega slovenskega Narodnega doma, tudi zato, ker Alma nikakor ni hotela nadaljevati šolanja v italijanski srednji šoli. Alma je takoj vzljubila šivanje knjig, rezanje lepenke, lepljenje papirja na platnice, še posebej jo je veselilo izdelovanje velikih lepenkastih risarskih map, prevlečenih s plavim papirjem, za učence srednjih šol.

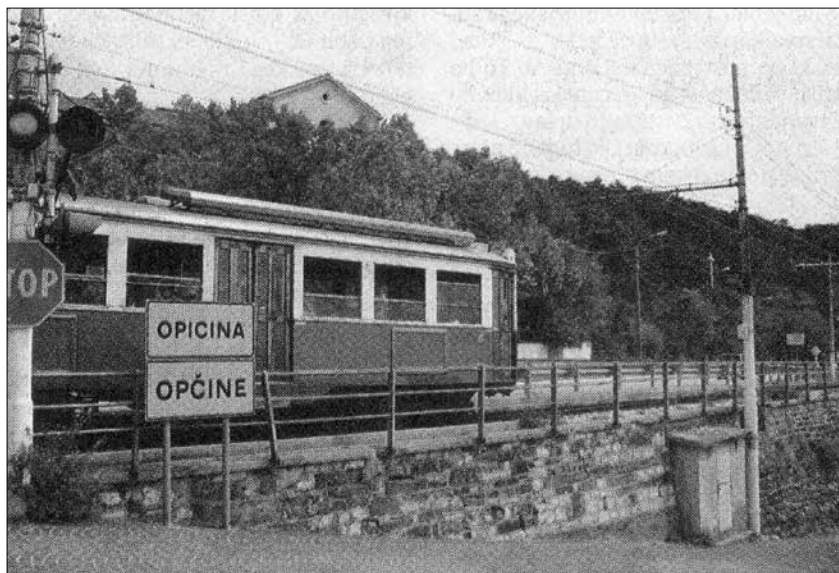
Veselje do knjigoveškega dela je Almi grenilo čedalje hujše zatiranje fašističnih oblasti vsega, kar je bilo slovensko. Tako v knjigoveznico niso smeli sprejeti v vezavo nobenega slovenskega teksta, kaj šele slovenske knjige. Še bolj je Almo motilo, da ni smela več spregovoriti po slovensko ne v delavnici ne v trgovini in ne na ulici.

1930. leta je v časopisu prebrala novico o smrtni obsodbi štirih slovenskih mladeničev samo zato, ker so se uprli brezobzirnemu raznarodovanju primorskih Slovencev. V knjigoveznici je naletela tudi na knjigo slovenskega pisatelja Ivana Cankarja »Hlapec Jernej in njegova pravica«. Vse to je v mladi Almi prebudilo upor do vsakega zatiranja, neupravičenega preganjanja in izkoriščanja človeka po človeku.

Ne glede na Almino pridnost in spretnost pri izvrševanju vseh knjigoveških opravil so jo 1932. leta odpustili iz službe. Oče jo je doma tolažil, da so jo odpustili samo zato, ker je iz zavedne slovenske družine. Alma pa je vedela, da tudi zato, ker se je dejavno vključila v sindikalno gibanje, kajti že pri sedemnajstih letih se je zavedala težkih razmer, v katerih so bili primorani delavci delati in živeti.

Po dveh letih životarjenja in opravljanja raznih priložnostnih del se je Alma odločila slediti zgledu številnih zavednih primorskih Slovencev in odpotovati z majhnim kovčkom v Ljubljano. Tu seveda nikogar ni motilo, da je Slovenka. Tudi poslušanje slovenske govornice na vsakem koraku jo je navdajalo z nepopisnim veseljem. Toda zaposlitve kljub temu ni mogla dobiti v nobeni od treh knjigoveznic, kamor se je prikazala s spričevalom o opravljeni ustrezni vajeniški dobi. Zato se je odpravila v Kamnik in se zaposlila kot služkinja pri družini, katero je priporočil očetov daljni sorodnik.

Mlada in krepka Alma se ni ustrašila nobenega dela. Zato je hitro in temeljito vse pospravila, pomila, poribala ter tako lepo oprala rjuhe in ostalo družinsko perilo, da se gospodinja ni mogla načuditi bleščeči belini. Zato ni prav nič ugovarjala, ko je Alma izrazila željo, da bi že drugo soboto bivanja pri novih gospodarjih obiskala plesišče v bližnji dvorani. Že ob vstopu v dvorano se je Almin pogled srečal s pogledom postavnega mladeniča, privlačnega obraza in iskrivih oči. V trenutku, ko je harmonikar zaigral prve takte vesele polke, je mladenič naravnost pretekel dvorano in zaprosil Almo za ples. Alma je vabilo brez besed sprejela, nakar sta se oprijela v višini pasu in začela veselo poskakovati v čedalje hitrejšem ritmu polke.

2. Openski tranvaj

V odmoru se je mladenič Almi predstavil kot Franc Zalašček, pek v Radomljah. »Pek v Radomljah?« se je začudila Alma. »Toda tvoj naglas ni niti najmanj gorenjski.« »Seveda ne, ko pa sem se sem preselil iz Tolmina,« je obrazložil prijazni mladenič. »Potem sva oba Primorca!« je veselo zaključila Alma in povedala, da se je sama pred kratkim preselila iz Trsta. To spoznanje je mlada človeka še bolj zblížalo, tako da sta se odslej pogovarjala že kot stara znanca.

Almo je takoj zaskrbel Francev potrebni dnevni počitek, kajti vedela je, da peki ponoči pečejo kruh, ki že navsezgodaj pride na prodajne police. Franc je Almi pojasnil, da za počitek potrebuje le pet ur neprekinjega spanja. Če pa se podaljša za kako uro, je to samo nepotreben dodatek. Zato se je pohvalil, da trdno spi od osmih zjutraj do enih popoldne.

Franc in Alma sta se na plesišču odslej srečevala vsako soboto. Kmalu jima srečanja na plesišču niso več zadostovala. Še posebno zato ne, ker ju je bučna glasba motila pri pogovarjanju. Zato sta ob nedeljah in praznikih rada skupaj odhajala v planine. Posebej priljubljena jima je bila Velika planina, na kateri sta se ustavljala pri planšarjih, jim prinašala svež kruh v zameno za skuto in sir.

Franc je Almi navdušeno razlagal, kako so delavci in kmetje prevzeli oblast v Rusiji po oktobrski revoluciji 1918. leta. Nadalje, kako je prvi

predsednik sovjetske vlade Lenin odločil, da bo vlado vodil za enako plačo, kot so jo prejeli delavci, kajti vsi, tako delavci kot izobraženci, imajo enake želodce in enake potrebe.

Franceve besede so na Almo delovale kot božji blagoslov, kajti čutila je, da se njena stališča v ničemer ne razlikujejo od pogledov široko razgledanega mladega peka. Seveda niso bila samo nazorska stališča, ki so vedno bolj zblíževala mlada človeka. Tudi čisto človeško sta drug drugega nezadržno privlačevala. Zato sta še pred letom poznanstva sklenila, da

3. Justina Kuret

svoji usodi tudi na papirju združita s poroko. Iz njune zveze se jima je 19. septembra 1935. leta, dva meseca pred rokom, rodila hči, ki sta jo poimenovala po Almini sestri Lidiji.

Istočasno sta Alma in Franc Zalašček skupno delovala tudi v sindikalnem gibanju, da bi se izboljšale materialne in socialne razmere vseh delavcev. Zato sta bila nemalo prizadeta, ko so fašistične sile 1936. leta začele oborožen napad na demokratično izvoljeno socialistično vlado v Španiji. Oba prizadevna aktivista Komunistične partije sta se prostovoljno, med prvimi, javila v mednarodno brigado za pomoč španskim tovarišem. Zato sta se odpravila z vlakom najprej v Trst, kjer sta pustila enoletno hčerko Lidijo pri Alminih starših. Nato sta z ladjo odplula v Split, od koder naj bi z drugo ladjo z ostalimi prostovoljci odplula proti Barceloni.

Organizatorji potovanja, člani Komunistične partije v Splitu, pa so bili izdani. Na srečo Franca in Alme Zalašček policija ni imela na seznamu. Zato sta se z ladjo ponovno vrnila v Trst po malo Lidijo ter z vlakom nadaljevala pot v Ljubljano in nato v Radomlje.

Mlada zakonca sta s še večjo vnemo širila napredne socialistične misli med delavci in kmeti v Kamniku in njegovi okolici. Komunistična partija je Zalaščkova zadolžila za ustanovljanje partijske trojke v Radomljah, na Reki, v Šibeniku in Splitu. To delovanje je kmalu zaznala tudi kraljeva policija. Zalaščkova pa sta se po nalogu Partije odločila za selitev

4. Alma Kuret

5. Franc Zalašček

v delavsko središče v Srbijo, in sicer v mesto Bor z znanim rudnikom in topilnico bakra. Tudi tu nista takoj našla zaposlitve. Na srečo jima je vodstvo sindikalne organizacije iz rudnika našlo zasilno prebivališče. Skromni prihranki so hitro puhteli, dokler ni Francu uspelo najeti pekarnе v bližnjih Žirah.

Z zagotovljenim zaslužkom sta se Franc in Alma s še večjo vnemo razdajala političnemu delovanju med rudarji in delavci. Ni bilo sindikalnega ali strankarskega sestanka, da ne bi Zalaščkova pomagala pri organiziranju, pripravljanju uvodnikov, razširjanju letakov, obveščanju simpatizerjev in prepričevanju omahljivcev o smiselnosti žrtvovanja za izboljšanje gmotnega položaja in pravic delavcev. V Boru je Alma drugič zanosila in 28. novembra 1937. leta povila sina Otona.

Tudi ob skrbi za dveletno Lidijo in dojenčka Otona je Alma stala trdno ob strani možu pri njegovem političnem delovanju. Tako sta 1938. leta vsakodnevno brezplačno oskrbovala rudarje s kruhom med njihovo dvainštiridesetdnevno stavko za izboljšanje delovnih razmer v rudniku in povišanje prejemkov. Poleg tega sta tudi vidno sodelovala z delavci na demonstracijah in v spopadih z oblastjo. Vse to ni ostalo skrito policiji in še manj Okrajnemu načelništvu v Zaječarju, ki je Francu Zalaščku 2. maja 1939. leta izdalo odločbo števil. 10688/39, s katero mu je prepovedalo nadaljnjo dejavnost pekarnе.

Iskanje boljšega življenja

V ponedeljek sredi aprila 1919. leta se je zidarski mojster Josip Vodopija odpravil peš še pred svitom iz Račičkega brega do železniške postaje Počekaj na vzpetini severovzhodno od Buzeta. Ne glede na to, da se je med Martinčiči in Vidaci spustil po strmi krajšnici, je do postaje porabil cele tri ure pospešene hoje. Na postajo je prispel pol ure pred prihodom vlaka, ki je peljal iz Pulja v Ljubljano.

V slovensko mesto se je odpravil prvič z namenom, da v zbirališču povratnikov iz ruskega vojnega ujetništva obiše sinova Josipa in Antona, po domače Beputa in Ninića, ki sta tam morala počakati do zaključka mirovne konference v Versaillesu 28. junija 1919. Nato sta se kot bivša avstroogrška vojaka morala odločiti, ali bosta ostala v novi Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev ali pa odšla domov v rodno Istro, ki je po mirovni pogodbi pripadla Kraljevini Italiji.

V stari avstroogrški vojašnici na Dunajski cesti, ki je bila le kakih petnajst minut oddaljena od železniške postaje, je našel oba sinova: leta 1895 rojenega Josipa in dve leti pozneje rojenega Antona. Oba sta bila nekoliko zdelana od dolge vožnje iz ruskega prostranstva, toda pri dobrem zdravju. Tiho je upal, da bo lahko sinova kar odpeljal domov, toda na poveljstvu kasarne so mu povedali, da čakajo na ustrezno povelje ter da se bosta nekdanja vojaka lahko vrnila domov v najboljšem primeru čez kaka dva meseca. Očetu Josipu ni preostalo drugega, kot da se naslednje jutro sam vrne z vlakom domov. Prenočišče je na srečo dobil pri Starem tišlerju blizu kolodvora.

Sinova Bepu in Ninić sta se vrnila na Račički breg prve dni julija 1919. leta. Oče Josip, ki z dohodki iz zidarstva ni mogel preživljati devetčlanske družine: štiriindvajsetletnega Josipa in dvaindvajsetletnega Antona, povratnika iz Rusije, devetnajstletno Ano, dvanajstletno Angelo, devetletno

Usoda dvojčkov

V začetku junija 1938. leta se je sondažna enota italijanskega premogovnega podjetja (Azienda Carboni Italiani) preselila z vrtalnim strojem iz Karojbe v Račice. Trije delavci z vodjem, rudarskim inženirjem iz Livorna, so si uredili ležišča v eni od soban tamkajšnjega gradu, ki so ga zgradili grofje Walderstein na južnem robu naselja v 18. stoletju.

Za ročno premikanje vrtalnega stroja ter podajanje kovinskih cevi so nujno potrebovali še enega delavca. Italijanski inženir je z zanimanjem opazoval, kako so trije domačini v bližnjem gozdu z veliko ročno navpično žago žagali železniške pragove iz debelih hrastovih debel. Še posebej mu je pozornost pritegnil krepak moški, ki je z vrha priročnega lesenega odra vlekkel žago navzgor, medtem ko sta ostala dva delavca vlekla žago navzdol, vsak na svoji strani.

Inženir je stopil do delavca na vrhu odra in mu predlagal, da bi se redno zaposlil v premogovnem podjetju, tako da bi delal kar pri sondiranju terena v Račicah. Šestindvajsetletni Frane Prodan iz bližnjih Pašutičev je brez oklevanja takoj pristal še posebej zato, ker je bila priprava in prodaja železniških pragov veliko težje in manj plačano delo.

Družinski poglavar Frane se je z odsluženo vojaščino 10. junija 1938. leta že ob 6. uri zjutraj javil inženirju na delovišču v Račicah. Le-ta mu je predstavil ostale tri delavce: Italijana, ki je skrbel za brezhibno delovanje vrtalnega stroja, ter dva simpatična delavca iz Sv. Lucije pri Portorožu, in sicer: dvaintridesetletnega Carla Romanella in osemindvajsetletnega Maria Predonzanija. Zgovorni Carlo je bil izredno vedrega značaja ter je znal povsod in o vsem najti veselo oziroma šaljivo stran.

Mlajšemu Prodanu, očetu petletnega Silvana in komaj šestmesečnega Renata, je bil po značaju veliko bližji le dve leti starejši Mario Predonzani. Zato sta se ob nedeljah popoldne skupaj večkrat pomerila pri

Od hrasta do mostu

10. oktobra 1944. leta je Giovanni Argentin, najboljši učenec v 5. razredu osnovne šole v Sv. Luciji, vsemu razredu pred začetkom pouka sporočil, da je bil osvobojen Beograd. Pouk smo imeli v nekdanji slovenski Ciril-Metodovi šoli, ker je bila v novi šoli nastanjena garnizija nemške vojske. Sam takrat sploh nisem vedel, kje Beograd točno leži, kajti pri zemljepisu nam je učiteljica Virginia Ferrari do takrat govorila samo o Italiji. Tudi na stenskem zemljevidu je bil prikazan samo italijanski škorenj, izven meja Italije pa je bilo vse belo. Tudi na prvi strani šolskega spričevala iz prvega razreda so bile poleg Italije in Sardinije prikazane le še zasedene države: Albanija, Libija in Etiopija. V nekakšni nepojasnjeni evforiji smo učenci začeli trgati Mussolinijevo sliko s šlemom na glavi s prve strani berila.

V začetku junija 1945. leta smo dobili spričevalo o zaključenem 5. razredu na belem papirju z golo oznako v glavi: Comune di Pirano – Provincia di Istria. Razred se je nato razkropil. Večina kmečkih sinov je ostala doma na kmetijah. Samo Antonio Bartole, Mario Debernardi, Sergio Poropat, Silvio Starc, Umberto Tamaro in podpisani smo nadaljevali šolanje na Scuola d' Avviamento a Tipo Commerciale v Piranu. Tudi oče Maria Bellicha svojega sina ni silil, da bi nadaljeval šolanje. Samemu Mariu pa sta bila najboljša vzornika sovaščana Arduino in Aldo Buzdon, ki sta delala na očetovi barki z domačim privezom za hotelom v Sv. Luciji.

Mario Bellich je marljivo pomagal svojemu očetu na kmetiji v Liminjanu, dokler ga ni neke nedelje v začetku aprila 1952. leta sosed Elio Fermo nagovoril, da se mu pridruži kot pomožni gradbeni delavec pri obnovi hotela Palace v Portorožu, katerega je pred nekaj meseci zapustila komanda JLA. Takoj naslednji ponedeljek so se navsezgodaj skupaj z Duiliom Razmanom iz Loncana odpravili v Portorož.

Brezdevizna menjava

Sredi aprila 1957. leta je prišlo pismo Geografskega oddelka Univerze v Varšavi, naslovljeno na Odbor Združenja študentov Prirodoslovno-matematične fakultete Univerze v Ljubljani. Tajnica Dekanata mi je izročila še neodprto pismo, ker sem bil predsednik Odbora združenja.

V seminarju Geografskega oddelka, v drugem nadstropju Deželnega dvorca, smo pismo prevedli iz poljščine s skupnimi močmi: Milan Natek, Peter Habič in podpisani. Poljski kolegi so nam v pismu predlagali tako imenovano brezdevizno izmenjavo ekskurzij. Vsi trije smo bili nad predlogom takoj navdušeni. Sam sem bil zadolžen, da s predlogom seznanim profesorja Ilešiča in predstojnika Geografskega oddelka profesorja Antona Melika. Obadva sta se strinjala z realizacijo izmenjave ekskurzij, še posebej ker brezdevizna izmenjava ni pogojevala nobenih stroškov bivanja in potovanja po Poljski. Profesor Melik je zagotovil, da bo na Rektoratu izposloval potrebna sredstva za bivanje in potovanje Poljakov po Jugoslaviji. Povratno železniško vozovnico iz Ljubljane do poljske meje pa bo vsak slovenski udeleženec kril sam.

Sledila je izmenjava pisem z Odborom študentov Univerze v Varšavi, v katerem je bil najdejavnejši začetnik brezdevizne izmenjave in še vedno avtorjev dobri prijatelj Janusz Wolaniecki. Sporazumno je bilo določeno, da bodo poljski kolegi prišli na ekskurzijo v Jugoslavijo v drugi polovici maja, Slovenci pa jim bomo vrnili obisk v drugi polovici junija istega 1957. leta.

Poljakom smo rezervirali prenočišča v študentskih domovih v Novem Beogradu, Nišu, Skopju, Peči, Titogradu, Dubrovniku, Mostarju, Sarajevu, Jajcu, Zagrebu in Ljubljani. Na beograjski železniški postaji smo poljske kolege pod vodstvom profesorja Kondratskega pričakali: asistent Vladimir Klemenčič, iz našega letnika pa Djoko Jelić in podpisani. Za

Sedmi kongres

V začetku aprila 1958. leta, po predstavitvi seminarske naloge o Provansi, me je profesor Svetozar Ilešič povabil v svoj kabinet v drugem nadstropju južnega krila Deželnega dvorca. V njem so se takrat poleg Rektorata Univerze stiskale Pravna, Naravoslovna in Filozofska fakulteta s svojimi dekanati vred.

Profesor Ilešič je bil markantna osebnost, ne samo zaradi svoje izjemne karizme in širokega znanja z diplomom iz geografije in zgodovine ter postdiplomskim študijem na sloviti pariški Sorboni. Imponiral je tudi s svojo 1,90 m postavo. Študenti smo ga vsi, brez izjeme, izredno cenili in spoštovali. Predavalnice so bile med njegovimi predavanji zasedene do zadnjega kotička. Na ekskurzijah pa je s svojimi študenti rad tudi zapel.

Ne glede na uspešno predstavitev seminarske naloge sem imel pred vrati njegovega kabineta nemalo treme. Toda takoj po vstopu in ponujenem stolu je trema hipoma izginila, kajti v profesorjevi drži sem začutil ne samo tovariško, ampak tudi prijateljsko razpoloženje.

Prvo profesorjevo vprašanje je bilo, zakaj sem se odločil za opis Provanse v seminarski nalogi. Ko sem mu odgovoril, da zato, ker sva se s sošolcem Bertom Pribcem odločila za trgatve v Provansi, da bi poglobila znanje francoščine, mi je, vidno zadovoljen, povedal, da sta rektorja Univerze v Ljubljani, profesor Vogelnik, in Univerze Nancyju (glavnem mestu Lorene), profesor Mayer, podpisala sporazum o letni izmenjavi petih študentov med univerzama. Ker je po moji seminarski nalogi presodil, da mi je francoski jezik blizu, me je prosil za pristanek, da bi v skupino prvih petih študentov, ki bodo iz Ljubljane šli v Nancy, predlagal tudi mene s kolegico Miljano Strmčnik.

Sam sem ob novici kar obnemel, saj sem se spomnil, da je profesor Melik pred kakimi tridesetimi leti podobno predlagal takratnega študenta Ilešiča za študij na pariški Sorboni.

Četrty letnik

Sončnega dne v začetku oktobra 1958. leta sva s kolegico Miljano Strmčnik vstopila v kabinet asistenta na Pravni fakulteti Boruta Bohteta. Neposredno za nama je vstopil tudi dr. Boris Jereb. Vsi štirje smo morali uskladiti priprave za odhod na študij v Nancy v okviru izmenjave študentov med univerzama. Za pridobitev izstopnega vizuma je bilo poleg potrdila Rektorata Univerze potrebno dobiti tudi potrdilo Mednarodnega oddelka Univerzitenega odbora Zveze študentov o idejno-politični primernosti kandidatov.

Dr. Boris Jereb je preostale tri povabil, da nas s svojim novim svetlozelenim fičkom popelje do deset minut hoje oddaljenega sedeža Zveze študentov na Miklošičevi cesti. Tu nas je sproščeno in dobrohotno sprejel predsednik Mednarodnega oddelka Franc Špacapan ter takoj naročil administratorki, da natipka potrdila za vse štiri. Ko smo se poslovili, nam je najstarejši Boris Jereb povedal, da je bil študent strojništva Franc Špacapan že kot osemnajstletnik prvoborec v četi narodnega heroja Janka Premrla – Vojka in zato nosilec Reda partizanske spomenice 1941.

S potrdili rektorja in Zveze študentov sem se naslednji ponedeljek javil na Oddelku za potne liste Sekretariata za notranje zadeve OLO Koper. Sprejel me je referent Franc Potočnik, mi dal izpolniti dolg obrazec ter mi naročil, da pridem po potni list čez teden dni. Ob dogovorjeni uri sem bil ponovno na Cankarjevi 21. Pričakal me je isti referent z mapo, na kateri sta bila z velikimi črkami izpisana moj priimek in ime. Povabil me je v pisarno za pultom, kjer me je pozdravil njegov nadrejeni, prijaznega obraza, vendar s pogledom, značilnim za človeka, ki ne zaupa nikoli in nikomur.

Potočnik mu je izročil mapo, iz katere je načelnik potegnul moj rdeči potni list ter me vprašal, kaj pričakujem od študija v Franciji. Po pravici

Prvi službeni koraki

Konec junija 1960. leta, po diplomi na Univerzi v Ljubljani, sem se kot bivši štipendist prijavil tajniku Okrajnega ljudskega odbora v Kopru Črtomiru Kolencu, ki mi je določil delovno mesto referenta na Sekretariatu za prosveto in kulturo. Prvega julija me je že čakala delovna miza v pisarni na Brolu, kjer sta sedela dva znana prosvetna delavca: profesor fizikulture Miloš Stergar in profesor slovenščine Stanko Janež.

Med odmorom za malico sem srečal v Kidričevi ulici kolego in prijatelja Raula Šiškoviča. Najprej me je vprašal, če sem že diplomiral. Po mojem pritrdilnem odgovoru mi je povedal, da je najin znanec iz Mednarodnega odbora študentov prevzel direktorsko mesto novoustanovljenega okrajnega Zavoda za proučevanje organizacije dela in varnosti pri delu, ki ima pisarno v pritličju predsedstva OLO na Verdijeji 10 in mrzlično išče sodelavce.

Napotal sem se na »Okraj«, kjer me je s prijateljskim nasmehom pozdravil Franc Špacapan, katerega so vsi nagovarjali s kratkim partizanskim imenom Črt. Predno sem pristal na zaposlitev v Zavodu, mi je Črt obrazložil naloge pravkar ustanovljenega Zavoda, ki je dobil od Okraja 400.000 din zagonskih sredstev, po izčrpanju denarja pa se mora znajti na trgu, kakor ve in zna.

Črt se je takoj povezal z direktorjem istoimenskega republiškega zavoda, razgledanim diplomiranim ekonomistom Jožetom Zakonjškom, poznejšim direktorjem zveznega Zavoda za planiranje. Okraj je Zavodu odstopil tudi tajnico in diplomanta Višje upravne šole Marjana Piška, ki se je s predsednikom Okrajnega odbora sindikatov dogovoril za nekaj predavanj o organizaciji dela v hotelu Adria v Ankaranu ter v tovarni Lesonit v Ilirski Bistrici. Vse navedeno je bilo pripravljeno na račun že prejetih okrajnih zagonskih sredstev. Sam sem tudi pripravil ustrezno

Palača Jadran

V ponedeljek sredi januarja 1961. leta mi je direktor Franc Špacapan takoj po prihodu v službo naročil, da pripravim vabilo za sestanek vseh vodij pomorskih agencij in inšpekcij za dogovor o soinvestitorstvu pri gradnji nove poslovne stavbe v Kopru. Takoj nato je po telefonu poklical Izidorja Jovana, direktorja za investicije v Intereuropi, in se z njim dogovoril za datum sestanka. Nato je telefoniral še Ivanu Majcnu, direktorju Splošne plovbe v Piranu, in Francu Čopiju, direktorju Vodne skupnosti v Kopru. Vsi trije so bili njegovi partizanski soborci. Jovan in Čopi sta takoj pristala, da se osebno udeležita sestanka, Majcen pa mu je naročil, da se o zadevi dogovori z njegovim sekretarjem Andrejem Grahorjem.

Špacapan je bil človek, ki je nerad izgubljal čas. Zato me je takoj povabil, da se z njegovim folksvagnom odpeljeva na Splošno plovbo v Piran. V prvem nadstropju stavbe na Cankarjevem nabrežju naju je sprejel sekretar podjetja Grahor. Ko mu je Špacapan razlagal zamisel o novi poslovni stavbi, sva oba takoj opazila, da Grahorja zadeva ni pritegnila. Nasprotno! Po končani razlagi je Grahor povedal, da je za Splošno plovbo čisto vseeno, kje ima sedež: v Piranu, Kopru, Ljubljani ali Murski Soboti. Še najbolje bi bilo, če bi bil njen sedež na Dunaju.

Vedel sem, da je Grahor doma iz Murske Sobote. Zato me njegovo razmišljanje ni čudilo. Edino, kar sem ocenil za dolgoročno, je bilo razmišljanje o sedežu na Dunaju. Po vrnitvi v Koper sva stopila še v pisarno direktorja Projekta, kjer nama je inženir Čelik svetoval, da bi bila na sestanku dobrodošla tudi prisotnost profesorja Eda Mihevc, projektanta obeh že vseljenih stolpnic v Kopru in one v zaključni fazi na Vojkovem nabrežju. Direktor Čelik je še pristavil, da profesorju vabila ni potrebno pošiljati, ker ga bo sam osebno povabil. Profesor Mihevc je

Izpopolnjevanje v urbanizmu

Sredi avgusta 1967. leta me je po seji upravnega odbora Stanovanjskega sklada SRS tedanji republiški sekretar za urbanizem Ermin Kržičnik povabil v svojo pisarno v prvem nadstroju na Gregorčičevi 25. Iz predala je potegnil razpis Zveznega izvršnega sveta za izpopolnjevanje v tujini v akademskem letu 1967/1968. Posebej me je opozoril na štipendijo, ki jo je nudila francoska vlada za enoletno strokovno izpopolnjevanje na področju urbanističnega načrtovanja. Sekretar Kržičnik (danes bi bil minister za okolje in prostor) je vedel za moj študij v Nancyju in za moje znanje francoščine. Zato mi je predlagal, da bi se z njihovim priporočilom prijavil na razpis. Prijavo pa je bilo treba vložiti na Republiški sekretariat za prosveto.

Predlog sem ocenil kot priznanje za moje dotedanje delo na urbanističnem področju, še posebej pri pripravi Dolgoročnega plana za obalne občine Koper, Izola in Piran. Za mojo prijavo je bil najprej potreben pristanek podjetja Invest-biro Koper, kjer sem bil zaposlen. Sekretar Kržičnik me je pomiril z obljubo, da bo sam govoril z mojim direktorjem. Naslednji dan je direktor Alič seznanil kolegij s predlogom ministra za urbanizem in sklenil predlagati delavskemu svetu, da mi odobri enoletni plačani študijski dopust.

Prijava je nato romala na Zvezni izvršni svet, ki je v prvi polovici septembra določil rok za preveritev znanja kandidatov pred ustrezno komisijo v Beogradu. Zvečer pred rokom sem zasedel rezervirano mesto v spalniku Orient-ekspresa v Divači ter naslednje jutro ob osmi uri izstopil na železniški postaji v Beogradu. S trolejbusom sem se peljal do nove stavbe Federacije v Novem Beogradu ter se že ob deveti uri javil v pisarni prijazni uslužbenki, ki je na dolgem seznamu zabeležila mojo prisotnost ter me napotila v dvorano, kjer so že čakali kandidati iz drugih republik.

Misija na Madagaskarju

Jeseni 1976. leta je Francoska vladna agencija za tehnično, industrijsko in gospodarsko sodelovanje (ACTIM) razpisala natečaj za udeležbo na mednarodnem dvainpolmesečnem seminarju v Parizu na temo Promet v mestnih in primestnih conah. Seminar se je odvijal naslednjo pomlad.

Tedanji direktor Ljubljanskega urbanističnega zavoda Ivan Lapajne mi je izročil list s pogoji razpisa in pripomnil: »Silvan, ti si edini na Zavodu, ki obvlada francoščino. Predlagam, da se udeležiš seminarja v Parizu. Obrazec za prijavo boš dobil na Zavodu za mednarodno tehnično in ekonomsko sodelovanje (ZAMTES) na Parmovi 33.«

Stopil sem na kolo in v desetih minutah že bil pri prijazni referentki Verčkovi, ki mi je izročila celo mapo obrazcev, katere so izpolnjene poslali na francosko veleposlaništvo v Beograd. Pred potrditvijo moje kandidature so me poklicali na razgovor.

Mesec dni po predaji prijave mi je gospa Verčkova sporočila datum in uro razgovora na francoskem veleposlaništvu, kjer me je sprejela gospa srednjih let. Po polurnem razgovoru o mojem dosedanjem delu, profesorju, ki me je tako dobro naučil francosko, ter o mojih pogledih na urejenost prometa v Ljubljani mi je rekla, da za razpisani seminar kandidira še en inženir iz Novega Sada, agencija ACTIM v Parizu pa bo izbrala enega izmed naju dveh.

Meseca marca 1977. leta mi je gospa Verčkova sporočila, da so Francozi potrdili mojo kandidaturo. Pričetek seminarja je bil določen za petnajsti april. V Parizu so mi rezervirali tudi sobo v hotelu, kjer sem prebival pred desetimi leti.

Vsi udeleženci smo se zbrali v dvorani palače na številki 14 Ulice Eylau blizu Trga Trocadero, kjer je imela svoj sedež agencija ACTIM. Najprej so vsakemu izročili razpoznavno kartico in aktovko z gradivi

Namesto zaključka

Po vrnitvi z Madagaskarja, spomladi 1979. leta, so se stopnjevala nesoglasja med Zavodom za družbeni razvoj Ljubljane in vodstvom njegove največje enote Temeljne organizacije združenega dela urbanizem.

Temeljna organizacija združenega dela urbanizem je nastala iz Ljubljanskega urbanističnega zavoda, skrajšano LUZ-a. Kot zastopnik TOZD-a urbanizem sem se udeležil tudi misije na Madagaskarju.

Ožje vodstvo TOZD-a urbanizem si je prizadevalo za izstop iz Zavoda za družbeni razvoj Ljubljane in ponovno organizacijo v samostojni Ljubljanski urbanistični zavod – LUZ.

Mestni komite Zveze komunistov Slovenije je nesoglasja presekalo tako, da je direktorja Zavoda za družbeni razvoj Ljubljane delegiral za sekretarja za družbeno planiranje pri Zvezni konferenci Socialistične zveze v Beograd in zamenjal direktorja ponovno organiziranega Ljubljanskega urbanističnega zavoda.

Namesto dotedanjega Zavoda za družbeni razvoj Ljubljane je bil ustanovljen nov Zavod za izgradnjo Ljubljane, skrajšano ZIL, Temeljna organizacija združenega dela planiranje pa se je preoblikovala v samostojni Zavod za družbeno planiranje Ljubljana.

Pozneje se je Zavod preimenoval v Mestni zavod za razvoj Ljubljane, v katerem sem bil zaposlen do konca junija 1991. leta. Moja zadnja zadolžitev v Zavodu je bila uspešno vodenje izdelave Investicijskega programa za veletržnico Ljubljana.

Investitor:	Mesto Ljubljana Mestni sekretariat za preskrbo, trgovino in kmetijstvo Ljubljana, Mestni trg 1
Naslov naloge:	Investicijski program za veletržnico Ljubljana
Izdelovalec naloge:	Mestni zavod za razvoj Ljubljane Ljubljana, Poljanska 28
Številka in datum naloge:	152/91; 26.04.1991
Vodja MZRL:	mag.Janez Jerina, dipl.ing.elek.
Nosilec naloge:	Silvo prodan, dipl.geog.
Sodelavci:	Irena Bolčič, dipl.ekon. Tatjana Bolčič, ekonomist Jožica Bratož, dipl.prav. Danica Corn, tehnični sodelavec Andreja Crnak-Meglič, dipl.sociolog Zdenka Dodig, tehnični sodelavec Vika Grašič-Bole, dipl.ekon. Viljem Kapelj, dipl.inž.str. Andreja Jeras, dipl.ekon. Marija Marinko, dipl.gradb.inž.,ekon. Janez Mihelčič, dipl.inž.elek. Vanja Rangus, dipl.ekon. Helena Rihtar, dipl.inž.agron. Janez Sarec, dipl.inž.str. Andrej Spendal, dipl.ing.str.
Datum izdelave:	31.03.1991
Število izvodov:	6

Legende k slikam

1. Trst – Ulica della Guardia	31	9
2. Openski tranvaj		11
3. Justina Kuret		12
4. Alma Kuret		13
5. Franc Zalašček		13
6. Odločba 23. 12. 1933		14
7. Hiša v Radomljah		15
8. Pekarna v Radomljah 1934. leta – prvi z desne Franc Zalašček		15
9. Zalaščkova s hčerko Lidijo 30. 8. 1936		16
10. Odločba 2. 5. 1939		17
11. Mestni odbor ASIŽZ 28. 11. 1946		18
12. Propustnica 7. 5. 1953		23
13. Potek železniške proge Trst-Poreč		26
14. Seznam postaj z voznim redom		27
15. Postaja Sv. Lucija		28
16. Opekarna v Fiesi		29
17. Anton Vodopija z oslom		31
18. Prva stran Pomorske knjižice		34
19. Druga stran Pomorske knjižice		34
20. Grad Račice		38
21. Vrtalni stroj		39
22. Josipina Prodan in Mario Predonzani		40
23. Hiša Antonia Fonde		40
24. Hiša Domenica Predonzanija		41
26. Genoveffa Delgiusto in Giacomo Pistan		42
25. Hiša Pistanovih		42
27. Potrdilo o prebivališču		43
28. Potrdilo o opravljenem izpitu za mornarja-strojnika		44
29. Prva stran Knjižice vojaške mornariške opreme		45
30. Barka Stella del mare v Piranu		45
31. Slovenska Ciril-Metodova šola v Sv. Luciji		48
32. Spominska plošča ob petindvajsetletnici osvoboditve		48
33. Na mostu v New Yorku		51
34. Mario Bellich s soprogo Rosemarie		53
35. Prva stran spričevala iz leta 1940		55
36. Krakov – mestna tržnica		59
37. Auschwitz – stražni stolp		60
38. Wieliczka – rudnik soli		61
39. Varšava – Univerza		62
40. Varšava – palača kulture in znanosti		62
41. Żelazowa wola – Pred Chopinovo rojstno hišo, z leve: avtor, Jože Lojk, Branko Jelen, Marija Flere, Matjaž Jeršič		63

42. S poljskimi geologi v karpatih	63
43. Prihod Tita na Gospodarsko razstavišče	67
44. Propustnica Urada za informiranje	68
45. Nogomet v študentskem naselju	68
46. Brigadirska legitimacija	69
47. Pred brigadirskim šotorom, avtor je tretji z desne v zadnji vrsti	69
48. Podpisovanje poročne knjige	72
49. Notranje dvorišče domačije Simčičevih v Martinjaku pri Kozani	73
51. Marsal Lyautey	76
50. Grad d' Aussonville	76
52. Sprejem pri rektorju – z leve Miljana Strmčnik in avtor	77
53. Mejni prehod v Kielu – skrajno desno avtor	78
54. Epinal maja 1959. leta – prvi na levi prijatelj Houot Yvon, na desni avtor	78
55. Študentska legitimacija Univerze v Nancyju	79
56. Prijatelj Houot, tretji z leve, na obisku pri avtorju v Luciji 1961. leta med obiranjem paradižnikov, drugi z leve avtorjev oče, prva z desne avtorjeva mama	80
57. Sprejem študentov – Prešernovih nagrajencev	81
58. Tribuna z dne 22.10.1966	81
59. Priručnik za investitore	83
60. Usklajevanje z zdravniki, z leve: dr. Marko Kolenc, inž. Roman Čelik, inž. Janez Trenz, dr. Branko Šalamun, inž. Ivo Svetina, dve medicinski sestri, avtor	84
61. Pred grobnico dinastije Karadjordjević v Oplencu	85
62. Primorske novice	87
63. Profesor Edo Mihevc 1911-1985	90
64. Avtorji urbanističnega programa	90
65. Naslovna stran urbanističnega programa	91
66. Niz Mihevčevih stanovanjskih stolpičev v Smedeli	92
67. Novi hotel Central v Portorožu	93
68. Hotel Lucija v Portorožu	93
69. Počitniško naselje v Ankaranu	94
70. Hotel Žusterna	95
71. Palača Federacije v Beogradu	97
72. Dopis Zveznega sveta za koordinacijo znanstvenih dejavnosti	98
73. Pismo profesorja Ilešiča profesorju Dreschu	99
74. Profesor Svetozar Ilešič 1907-1985	100
75. Študentska legitimacija Univerze v Parizu	101
76. Legitimacija Geografskega inštituta Univerze v Parizu	101
77. Propustnica za francoske muzeje	102
78. Legitimacije Pariškega urbanističnega ateljeja (APUR)	103
79. Palača Prefektura v Parizu	104
80. Stare pariške tržnice (Les Halles)	105
81. Prva stran študije "Gostota naselitve"	107
82. Gospod Matha razlaga sistem računalniško vodene banke podatkov na FAGG v Ljubljani, na desni tolmači avtor	108
83. Udeleženci mednarodnega seminarja v Parizu, avtor v prvi vrsti skrajno desno	110
84. Diploma Agencije za koordinacijo tehničnih in industrijskih dejavnosti (ACTIM)	111
85. Letališče Tananarive-Tivato	112
86. Madagascar Matin	113
87. Antananarivo	114
88. Toamasina	114
89. Prva stran investicijskega programa za veletržnico Ljubljana	117

Vsebina

Avtorjev predgovor	5
Predanost ideji	7
Iskanje boljšega življenja	25
Usoda dvojčkov	37
Od hrasta do mostu	47
Brezdevizna menjava	58
Sedmi kongres	65
Četrty letnik	74
Prvi službeni koraki	82
Palača Jadran	89
Izpopolnjevanje v urbanizmu	96
Misija na Madagaskarju	109
Namesto zaključka	116